

Лінгвістичний статус складних слів сучасної мови

Аналіз інноваційних складних слів сучасної мови свідчить про їх неоднорідність з точки зору функціонування в лексичній системі мови. Не всі новоутворені композити, не зважаючи на їх високу частотність у мовленнєвій комунікації та можливість бути зрозумілими членами мовного колективу, можна вважати закріпленими у мові. Цей факт пояснюється тим, що повному закріпленню слова в мовній системі передують декілька стадій його соціалізації: спочатку воно сприймається посередниками (працівниками засобів масової інформації, репортерами) і розповсюджується серед мас, потім фіксується в періодиці, і нарешті, сприймається широкими масами носіїв мови [Заботкіна 1989: 15]. Лексичні одиниці, які проходять дані стадії є засобами оказіональної мовної номінації.

Предметом нашого дослідження є саме оказіональні інноваційні складні слова сучасної мови, механізми їх впровадження в систему мови та шляхи відтворення на сторінках лексикографічних та дослідницьких джерел.

Моделювання та вживання інноваційних композит пов'язане безпосередньо з обмеженнями в системі словотворення [Fleischer 1979: 317]. Характер таких обмежень розкривається екстралінгвістичними та лінгвістичними причинами.

Екстралінгвістичні причини утворення інноваційних складних слів носять денотативний характер, так як пов'язані з називанням виникаючих предметів та явищ когнітивного світу. Інноваційні номінативні одиниці заповнюють “пусту клітину” в системі існуючих номінативних одиниць [Вашунин 1990: 47]. Це також стосується композит. В.М.Павлов зауважує, що композита повинна бути усвідомленою, якщо вона претендує бути відміченою у мові [Pavlov 1972:114].

До екстралінгвістичних належать причини обмежень композитоутворення. Такими причинами можна вважати обмеження пов'язані з довжиною композити. При сприйнятті багатокomпонентних

композит не відбувається моментального “рефлекса на співвідношення” між конститuantами композити, її зміст не розуміється відразу, що ускладнює комунікацію [Pavlov 1972:144]. Ідеально оглядовими є двокомпонентні композити. Тому при наявності великої кількості три-та чотирикомпонентних складних слів система композитоутворення прагне до двоскладності [Вашунин 1990: 49]. Іншими словами, обмеження довжини композити пов’язане з певними обмеженнями в галузі слухового та зорового сприйняття.

Екстралінгвістичний характер таких обмежень розкривається на рівні процесів людської психіки та пов’язаний з сигніфікативною функцією слова, яка полягає у встановленні зв’язку слова з поняттям, слова з образами, на яких базується уявлення про предмет номінації. Змістовна характеристика деяких найменувань залежить від характеру уявлень мовця.

Арсенал лінгвістичних обмежень утворення та функціонування композит включає фонетичні, словотворчі, граматичні, синтаксичні і текстові причини. Метою нашого розгляду є дослідження фонетичних механізмів, діючих у системі композитоутворення.

Першою, і основною, причиною фонетичних обмежень у системі композитології є реалізація складної лексеми як фонетичного слова в мовленнєвому потоці. Слово, складне зокрема, існує як самостійна значима одиниця в свідомості мовця чи мовців. Воно існує також як мінімальна значима одиниця мови, як характерна фонетична цільнооформленість [Бондаренко 1991:106]. Що означає фонетична цільнооформленість? Розглядаючи слово з точки зору його фонетичних властивостей, слід відмітити, що, по-перше, слово може бути охарактеризовано як певна послідовність (ланцюг) мінімальних звукових одиниць мови (фонем), по-друге, слово є послідовністю мінімальних вимовних одиниць — складів. Фонетична цілісність слова створюється спеціальними засобами, найбільш поширеними серед яких є наголос, фонотактичні закономірності поєднання

фонем у межах складу та особливі співвідношення між частинами слова — його початком та кінцем [Зубкова 1977:62].

На думку О.Єсперсена, слово не є фонетичним поняттям, так як навіть досконале фонетичне дослідження не може показати кількості слів у висловлюванні чи де кінчається одне і починається інше фонетичне слово [Jespersen 1954:97]. При визначенні слова можна спиратись на об'єктивні фізичні характеристики звуків, особливості яких на поєднанні слів продиктовані потребами фонетичного оформлення ритмогрупи, що підпорядковане семантико-синтаксичній значущості слова в мовленнєвому континуумі [Златоусова 1962:149]. У мовленнєвому потоці фонетична реалізація слова як лексичної одиниці підлягає різного роду змінам, які виникають унаслідок особливостей ритмічної організації мовлення.

Таким чином, фонетичне слово являє собою найкоротшу одиницю ритму, яка означає повнозначне слово або поєднання повнозначного слова зі службовими словами, об'єднані одним наголосом [Златоусова 1962:63].

Важливим завданням при вивченні структурно-складних лексем мови є огляд динаміки їх реєстрації у лексикографічних джерелах.

Як свідчить аналіз лексичного матеріалу словників мови тенденція до відображення складних слів зростає по мірі поповнення лексики мови за рахунок великого притоку інноваційних структурно-складних лексем. Це постійний процес, викликаний рядом соціальних факторів, зростанням потреб сфери комунікації та розширення і збагаченням когнітивних знань про навколишній світ.

Слід також зауважити, що орфографічне оформлення складних слів співвідноситься з їх лінгвістичним статусом. Взагалі, словниковий статус структурно-складних лексем є питання досить проблематичним, з точки зору їх графічної цілеспрямованості та дефісного написання. На думку П.Роуча, складні слова носять лінгвістичний статус слів, незалежно від графічного оформлення. Існує три шляхи графічної репрезентації композит:

1. Цільнооформленість (всі компоненти складної лексеми поєднані в одне графічне слово).
2. Окремо оформленість (всі компоненти складного слова представляють окремі графічні слова).
3. Дефісооформленість (компоненти композити поєднані дефісом).

Форма написання не може служити показником номінативної цільнооформленості, так як вона не визначає сутності мовної одиниці. В мові немає стандартного написання лексичних одиниць, хоча дефічне оформлення свідчить про велику спаяність компонентів, а цільнооформленість графічного слова — про досягнення найвищого ступеня смислової монолітності та сигналізує про наявність у таких одиниць словникового статусу [Клименко 1993:18].

В цілому, лексична система мови значно розширюється на сучасному етапі за рахунок інтенсивного входження до неї інноваційних складних слів. Ця тенденція набуває актуальності у нинішню епоху активізації комунікативно-когнітивних процесів у інформаційно-технічній, соціокультурній та дидактичній сферах. Механізми утворення і функціонування структурно-складних лексем базуються на ряді лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, які включають також стадії соціалізації інноваційних номінацій.

Динаміка та інтенсивний характер процесів утворення та закріплення складних слів зумовлюють несвоєчасну реєстрацію їх у лексикографічних та дослідницьких джерелах, що ставить конкретні задачі перед дослідниками мови.